

RÄTTSFALLSANALYS

Beräkning och bevisning av kostnadsökning

Analys av Jönköpings tingsrätts dom i mål nr T 3033-23 angående onormala prisförändringar enligt AB 04/ABT 06 kap. 6 § 3

Inledning

Pacta sunt servanda – ”avtal ska hållas” – är en väletablerad rättsprincip. De senaste årens händelseutveckling med pandemi, krig, kraftig inflation och ett instabilt politiskt omvärldsläge har dock även fått denna princip att skakas om.

Byggsektorn har särskilt påverkats av det osäkra omvärldsläget som har medfört både leveransproblem och påverkan på arbetskraft. Av särskild betydelse för byggsektorn är de allt mer volatila materialpriserna, som har gett upphov till att flera entreprenörer har krävt sina beställare på ”extra betalt” med hänvisning till en fram till nyligen sällan använd bestämmelse i AB 04 och ABT 06; nämligen kap. 6 § 3 avseende onormala prisförändringar.

Bestämmelsen har nu varit föremål för domstolsprövning i Jönköpings tingsrätt dom den 20 juni 2024 i mål T 3033-23.

Varför är målet intressant?

I och med att materialpriserna tidigare varit någorlunda stabila finns det (nästintill) inga tidigare rättsfall rörande ”6:3-bestämmelsen”. Det osäkra rättsläget innebär att ett stort antal entreprenörer och beställare i dagsläget sitter i långdragna förhandlingar om vilken rätt entreprenören egentligen har att kräva beställaren på kompensation för sina materialprisökningar.

Frågor som: ”vilka krav kan ställas på entreprenören att styrka sina merkostnader?” och ”var går gränsen för en ”väsentlig ökning?” kommer till ytan – utan att det finns några direkta svar. Domen från Jönköpings tingsrätt kan hjälpa oss att besvara vissa av de frågor som diskuteras mellan entreprenörer och beställare runtom i landet. HWF:s entreprenadjurister ger därför sin syn på hur domen ska läsas i det följande.

Information om bestämmelsen i AB 04/ABT 06 kap. 6 § 3

Bestämmelsen kan (kort sammanfattat) sägas reglera de fall då ett tidigare avtalat pris ska ändras.

Det ska i så fall röra sig om:

- Myndighets åtgärd (t.ex. restriktioner);
- Krig eller annat krisförhållande med liknande effekt och som avser förnödenhet eller tjänst som är nödvändig för entreprenaden; eller
- Onormala prisförändringar avseende material som ingår i entreprenaden.

Utöver ovan krävs även att kostnadsändringen har varit oförutsebar samt att den väsentligt har påverkat kostnaden för entreprenaden.

Omständigheter i målet

I målet hade entreprenören (”**Entreprenören**”) utfört entreprenadarbeten på en fastighet tillhörande svaranden (”**Beställaren**”). Uppdraget utfördes som en totalentreprenad enligt ABT 06 med fast pris. Entreprenören väckte sedermera talan mot Beställaren avseende dels obetalda fakturor för utfört arbete, dels för onormala prisökningar avseende material som ingått i entreprenaden. Denna artikel fokuserar enbart på det sistnämnda, d v s onormala prisökningar avseende material som ingått i entreprenaden.

Entreprenörens inställning

Entreprenören hävdade att den totala kostnadsökningen uppgick till ca 11,5 miljoner kronor. Av dessa ansåg Entreprenören att 3,7 milj. kr utgjorde ”normal kostnadsökning”, medan resterande ca 7,8 miljoner kronor enligt Entreprenören var en väsentlig kostnadsökning, för vilken Entreprenören ansåg sig berättigad till ersättning.

Entreprenören gjorde gällande att AB 04/ABT 06 kap. 6 § 3 har **fyra** rekvisit: Det ska vara fråga om (i) en kostnadsändring som (ii) beror på onormal prisförändring som (iii) varit oförutsebar och (iv) väsentligt påverkat kostnaden för entreprenaden.¹

Som grund för att samtliga rekvisit var uppfyllda framförde Entreprenören att det var kostnadsförändringar som hade uppstått till följd av coronapandemin samt Rysslands invasion av Ukraina och att dessa omständigheters påverkan på priserna inte var möjliga att förutse när Entreprenören lämnade sitt anbud i februari 2021. Vidare framförde Entreprenören att den totala kostnadsförändringen uppgick till 14 % i förhållande till kontraktssumman vilket enligt Entreprenören var en väsentlig påverkan på den beräknade kostnaden för entreprenaden.

Entreprenörens beräkning av ersättning

Entreprenören framhöll att det på grund av bristande rättspraxis om bestämmelsen inte finns någon etablerad metod för hur ersättningen ska beräknas. Entreprenören valde därför att utgå ifrån en metod

som Entreprenören hämtat från en juridisk rättsdatabas. Denna metod baseras på index och beräknas genom att jämföra index vid inköpstillfället (”iu”) med index vid kontraktets ingående (”ib”) (alternativt anbudslämnande).

Entreprenörens beräkningssätt

$$\text{Kostnadsökning} = (iu - ib) / iu * \text{inköpspris}$$

För att använda konkreta siffror poneras att index vid anbudslämnandet (ib) var **100** och index vid inköpstillfället (iu) hade ökat till **120**. Inköpspriset för materialet poneras vara **10 000 000 kr**. Kostnadsökningen med konkreta siffror skulle i så fall bli:

$$\begin{aligned} (120 - 100) / 120 * 10\,000\,000 &= \\ 20 / 120 * 10\,000\,000 &= \\ 0,1666... * 10\,000\,000 &= \\ \mathbf{1\,666\,666\,kr} \end{aligned}$$

Entreprenören utgick ifrån branschorganisationen Byggföretagens entreprenadindex. Metoden är bristfällig på så sätt att den inte visar på entreprenörens *faktiska* kostnadsökning utan endast den kostnadsökning som gällt för marknaden i stort. Entreprenören ansåg dock att det inte fanns anledning att tro att en viss entreprenör haft en *annan* kostnadsökning än marknaden i stort. Entreprenören lyfte även fram metodens fördelar då metoden undviker att entreprenörer som räknat med för låga kostnader (och därmed får en högre *faktisk* prisökning) drabbar beställaren negativt. Metoden är också enkel varför processkostnaderna på så sätt kan hållas nere.

Beställarens inställning

Beställaren å andra sidan motsatte sig att det förekommit en sådan kostnadsökning som Entreprenören gjorde gällande och framhöll – i sann *pacta sunt servanda*-anda – att risken för att kontraktetsarbetena i entreprenaden blir dyrare åligger Entreprenören. Beställaren menade att om Entreprenören inte var villig att ta sådan risk, borde Entreprenören istället avtalat om att utföra arbetena på löpande

¹ Se s. 24 i tingsrätts dom. Jfr även vad som sagts ovan under rubriken ”Kort om bestämmelsen.

räkning, alternativt tillse att en indexreglering infördes i parternas avtal.

Beställaren menade därutöver att coronapandemin pågått i över ett år när Entreprenörens anbud lämnades, varför coronapandemin, enligt Beställaren, inte kunde anses utgöra en sådan oförutsebar omständighet som 6:3-bestämmelsen kräver. Entreprenören framförde för egen del, i anledning av Beställarens invändning, att pandemin som sådan visserligen inte var oförutsebar vid anbudslämnandet; dock att pandemins konsekvenser vid tillfället för anbud var oförutsebara. Gällande Rysslands invasion av Ukraina framhöll Beställaren att denna endast kan ha påverkat materialinköp som skett efter invasionen.

När det gäller Entreprenörens beräkning framhöll Beställaren att det inte var möjligt att verifiera beloppen som Entreprenören presenterat eftersom det inte fanns några underlag som visar de *faktiska* inköpspriserna – Entreprenören hade ju istället valt att utgå ifrån index. Vidare ifrågasatte Beställaren vad Entreprenören hade inräknat i deras påstådda kostnadsökning och Beställaren framhöll särskilt att bestämmelsen tar sikte på ökade materialkostnader och att Entreprenören inte har rätt till ersättning för att ex. nyttjande av en maskin har ökat i pris.

Tingsrättens bedömning

När vi nu skapat oss en bild av parternas olika uppfattningar i målet övergår vi härefter till att se hur tingsrätten resonerade. Tingsrätten inleder med några allmänna utgångspunkter om 6:3-bestämmelsen, varefter tingsrätten konstaterar att "[d]en första frågan som tingsrätten har att ta ställning till är om [Entreprenören] har styrkt att de haft en kostnadsökning".

Tingsrätten följer upp detta uttalande med att kort och gott konstatera att den kostnadsökning om 14% som Entreprenören gjort gällande är både en onormal och oförutsedd kostnad. Konstaterandet görs utan att närmare gå in på *var* gränsen för "onormal" ligger eller *vilka* hänsynstaganden som gjorts för att konstatera att kostnaden varit "oförutsebar".

Analys och sammanfattning

Domen från Jönköpings tingsrätt visar att det inte är tillräckligt för en entreprenör att svepande hänvisa till ett index som grund för att man drabbats av kostnadsökningar avseende material. Uttalandet från domstolen att det är entreprenören som ska bevisa att man drabbats av de *faktiska* kostnader som man kräver betalt för, samt att det inte var möjligt för "vare sig tingsrätten *eller motparten* att bedöma den faktiska kostnadsökningen" talar i vår mening för att **det ställs höga krav på entreprenörens underlag**.

Tingsrätten tycks alltså ha avfärdat argument som Entreprenören framförde om att det inte finns anledning att anta att en entreprenör drabbats annorlunda än branschen i stort samt att processen tyngs i onödan av att ge in så pass omfattande underlag. Vi anser därutöver att uttalandet om att det ska vara möjligt *för motparten* att bedöma den faktiska kostnadsökningen innebär att entreprenören inte kan nöja sig med att skicka över allt underlag till beställaren; **entreprenören måste också skicka underlaget i ett för beställaren förståeligt format**.

En annan sak som lyfts fram av domstolen är att Entreprenören inte presenterat någon projektkalkyl, varför det inte är möjligt att utvärdera vilket pris Entreprenören kalkylerat med *för respektive varuslag* samt *varför* just det priset legat till grund för kalkylen. Uttalandet talar i vår mening för att beställare med goda grunder kan kräva att entreprenören **tillställer beställaren projektkalkylen för entreprenaden** eller – om sådan inte kan presenteras – på annat sätt **motiverar varför ett visst pris använts i kalkylen**.

Att tingsrätten nämner "för respektive varuslag" kan tolkas som att entreprenören är skyldigt att styrka kostnadsökningen för varje enskilt varuslag. D v s att det inte räcker för entreprenören att materialet *i stort* har ökat i pris, utan varje enskilt varuslag ska styrkas. Tingsrätten uttalar sig dock inte helt tydligt i denna del.

Domstolens slutgiltiga ställningstagande är emellertid att Entreprenören inte har bevisat sina kostnader varför någon ersättning redan av denna anledning inte ska utgå. Tingsrätten går alltså inte in på frågan om kostnadsändringen (om den vore bevisad) vore att anse som "väsentlig".

Tingsrätten motiverar sin slutsats genom att, för det första, konstatera att Entreprenören inte ens gjort gällande att Entreprenörens underentreprenörer fakturerat Entreprenören för underentreprenörernas ökade kostnader. Entreprenören kan därför inte anses ha styrkt att man drabbats av kostnader i denna del.²

Vidare anser tingsrätten, för det andra, att det inte presenterats någon projektkalkyl för entreprenaden ifråga. Det går därför inte att utvärdera "vilket pris [Entreprenören] har kalkylerat med för respektive varuslag och varför just det priset har använts i projektkalkylen". Tingsrätten uppmärksammar också att det inte går att utvärdera om något riskpåslag har tagits i beaktning överhuvudtaget.³

"oavsett vilken beräkningsmodell som använts har dock [Entreprenören] bevisbördan för att företaget drabbas av de faktiska kostnader som de nu vill ha betalt för."

- Jönköpings tingsrätt, mål nr T 3033-23, s. 63

Tingsrätten avslutar sitt resonemang med att uttala att "oavsett vilken beräkningsmodell som använts har dock [Entreprenören] bevisbördan för att företaget drabbas av de faktiska kostnader som de nu vill ha betalt för". Slutklämmen av motiveringen blir därför att "[i] avsaknad av byggnadskalkyl och verifikat är det inte möjligt för vare sig tingsrätten eller motparten att bedöma den faktiska kostnadsökningen".

Det faktum att tingsrätten väljer att nämna att det inte går att utläsa om Entreprenören räknat med något riskpåslag talar i vår mening för att **entreprenörer bör räkna med att material generellt ökar i pris över tid**. Om entreprenören underlåter att räkna med erforderligt riskpåslag, bör det därför inte drabba beställaren.

Sammanfattningsvis visar domen från Jönköpings tingsrätt att det generellt ställs **höga krav** på en entreprenör som kräver ersättning enligt AB 04/ABT 06 kap. 6 § 3. Beställare kan därför med goda grunder kräva att **entreprenören översänder projektkalkyl** samt att **entreprenören styrker sina faktiska kostnader**. Åtminstone som huvudregel bör det **inte vara tillräckligt att entreprenören hänvisar till index**.

Domen löser dock långt ifrån alla problem och frågeställningar kopplade till 6:3-bestämmelsen och vi kommer med största sannolikhet ha anledning att återkomma i frågan. Det kan också noteras att nya AB25 och ABPU25 nyligen gått ut på remiss, i vilka bestämmelsen fått något annorlunda lydelse. Även om nya AB25 och ABPU25 rätat ut några tidigare frågetecken kvarstår de allra flesta. Dessutom kommer AB04 och ABT06 fortsatt vara det standardavtal som tillämpas på kostnadsökningar som uppstått hittills i anledning av bland annat coronapandemin och kriget i Ukraina.

Målet har överklagats till Göta hovrätt som har meddelat prövningstillstånd (mål nr T 3368-24).

Kontakt

Anders Eriksson
Advokat, Partner

Emma Lundin
Associate

Filip Karlsson
Associate

² Se s. 63, andra stycket, i tingsrättens dom, vilket för övrigt framstår som en korrekt dragen slutsats av tingsrätten. Om kostnaden för materialprisökningarna stannat på underentreprenören då denna valt att inte kräva entreprenören på betalning kan inte rimligen entreprenören kräva ersättning från beställaren för sådana ökade kostnader. Det skulle nämligen innebära att entreprenören gjorde en vinst på underentreprenörernas bekostnad.

³ Se s. 63, tredje stycket, i tingsrättens dom.